แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในกลุ่มสาระวิชาภูมิศาสตร์สำหรับครูยุคศตวรรษที่ 21

วิภาดา พินลา[1]

บทคัดย่อ

สังคมไทยได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มากขึ้น อันเนื่องมาจากเทคโนโลยีสารสนเทศที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในวงการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต ครูสังคมศึกษาในกลุ่มสาระวิชาภูมิศาสตร์จึงต้องปรับโลกทัศน์ใหม่ให้ก้าวเข้าสู่ความทันสมัยที่เปลี่ยนแปลงอันรวดเร็ว นอกจากนี้ ครูยุคใหม่จึงไม่ใช่เพียงผู้ที่ทำหน้าที่สอนแต่จำเป็นต้องเป็นผู้ช่วยแก้ปัญหา ชี้แนะความรู้ทั้งถูก ผิด ที่ผู้เรียนได้รับจากสื่อภายนอก รวมทั้งสอนให้รู้จักใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยอาศัยเทคนิควิธีการให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เป็นสังคมรอบตัว ฝึกให้ผู้เรียนทำงานเป็นทีม จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในกลุ่มสาระวิชาภูมิศาสตร์ สำหรับครูยุคศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งผลให้ครูมีศักยภาพที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและพร้อมแข่งขันกับนานาประเทศได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : แนวทางการจัดการเรียนรู้ , การจัดการเรียนรู้ , สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม , วิชาภูมิศาสตร์, ครูยุคศตวรรษที่ 21

[1] อาจารย์สาขาการสอนศิลปศาสตร์ (การสอนสังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Learning Management Guidelines for Social Studies, Religion and Culture in Geography Subject Group for Teachers of the 21St Century

Wipada Phinla[1]

Abstract

Thai society has recognized the importance of developing knowledge of the learners in the 21st century due to an increasing role of information technology present and future education. Social studies teacher in the geography subject group have to adjust to their new worldview in stepping into the fast changing modernity. A teacher in the new era is not only the a person who conducts teaching but also a person who helps solve problems, points out what is right or wrong of what learners receive from the media outside the classroom. Social studies teacher teach students to use geographic tools correctly and appropriately. Additionally, these teachers also use teaching techniques that enhance students to acquire knowledge from sources outside the classroom. Students are practiced to work as a team and provided with a conductive environment to learning. Therefore, it is necessary for a 21st century teachers to study the social studies, religion and culture in a geography subject group in order to have potential in developing students' competence in competing with other countries on a sustainable basis.

Keywords: learning management guidelines, learning management, social studies, religion and culture, geography, teacher of the 21st century.

[1] Lecturer Teaching Liberal Art Program (Teaching Social Studies) Faculty of Education Thaksin University

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูในศตวรรษที่ 21

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังทั้งวิชาความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ดังนั้นครูจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนยุคศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ทันความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นกรอบกำหนดทิศทางหรือคุณสมบัติของครูที่ดีในการปรับแนวทางการจัดการเรียนรู้ยุคใหม่ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งได้มีนักวิชาการได้เสนอคุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 ไว้ ดังนี้

วิจารณ์ พานิช (2555 : 16-21) กล่าวไว้ว่า ครูเพื่อศิษย์เองต้องเรียนรู้ 3R x 7C และต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต แม้เกษียณอายุจากการเป็นครูประจำการไปแล้ว เพราะเป็นการเรียนรู้เพื่อชีวิตของตนเอง ระหว่างเป็นครูประจำการก็เรียนรู้สำหรับเป็นครูเพื่อศิษย์ และเพื่อการดำรงชีวิตของตนเอง ดังนี้

1. ทักษะของบุคคลในศตวรรษที่ 21 ที่ทุกคนต้องเรียนรู้ตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงมหาวิทยาลัย และตลอดชีวิต คือ 3R x 7C รวมถึงแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (2556 : 16-17) ได้กล่าวไว้ในทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ตามรูปสามารถแจกแจงออกได้เป็น 3Rs + 8Cs และเพิ่ม+ 2Ls ด้วย คือ Learning กับ Leadership

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบทักษะของบุคคลในศตวรรษที่ 21 แบบดั้งเดิมและแบบใหม่

3R	**7C** วิจารณ์ พานิช (2555 : 16-21)	**8C** วิจารณ์ พานิช (2556 : 16-17)
• **R**eading (อ่านออก)	• **C**ritical thinking & problem solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา)	• **C**ritical thinking & problem solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา)
• (W)**R**iting (เขียนได้)	• **C**reativity & innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม)	• **C**reativity & innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม)
• (A)**R**ithmetics (คิดเลขเป็น)	• **C**ross-cultural understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์)	• **C**ross-cultural understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์)
	• **C**ollaboration, teamwork & leadership (ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ)	• **C**ollaboration, teamwork & leadership (ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ)
	• **C**ommunications, information & media literacy (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ)	• **C**ommunications, information & media literacy (2-3 ภาษา) (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ)
	• **C**omputing & ICT literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร)	• **C**omputing & ICT literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร)
	• **C**areer & learning skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)	• **C**areer & learning skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)
		• **C**hange (ทักษะการเปลี่ยนแปลง)
		• **L**earning Skills (ทักษะการเรียนรู้)
		• **L**eadership (ภาวะผู้นำ)

ตารางที่ 1 พบว่า ทักษะของบุคคลในศตวรรษที่ 21 นับว่าเป็นทักษะสำคัญของครูสังคมศึกษาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ 3Rs คือ อ่านออก, เขียนได้, และคิดเลขเป็น 8Cs คือ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการ

แก้ปัญหา ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ ทักษะการเปลี่ยนแปลง รวมทั้ง 2Ls คือ ทักษะการเรียนรู้ และภาวะผู้นำ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายโดยสามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมถึงรู้เท่าทันสื่อต่าง ๆ ที่ไหลเข้ามาอย่างไม่หยุดนิ่ง

2. ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ครูต้องมีทักษะในการ "จุดไฟ" ในใจศิษย์ ให้รักการเรียนรู้ ตลอดชีวิต โดยยึดหลัก "สอนน้อย เรียนมาก" ที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตเองจากการลงมือปฏิบัติ ดั่งตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงการการเปรียบเทียบทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21

สาระวิชาหลัก	**หัวข้อสำหรับ ศตวรรษที่ 21**	**ทักษะ ด้านการเรียนรู้ และนวัตกรรม**	**ทักษะ ด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี**	**ทักษะชีวิต และอาชีพ**
• ภาษาแม่ และภาษาโลก • ศิลปะ • คณิตศาสตร์ • เศรษฐศาสตร์ • วิทยาศาสตร์ • ภูมิศาสตร์ • ประวัติศาสตร์ • รัฐ และความเป็นพลเมืองดี	• ความรู้เกี่ยวกับโลก • ความรู้ด้านการเงิน เศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ • ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองดี • ความรู้ด้านสุขภาพ • ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม	• ความริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม • การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา • การสื่อสารและการร่วมมือ	• ความรู้ด้านสารสนเทศ • ความรู้เกี่ยวกับสื่อ • ความรู้ด้านเทคโนโลยี	• ความยืดหยุ่นและปรับตัว • การสร้างสรรค์และเป็นตัวเอง • ทักษะสังคมและสังคมข้ามวัฒนธรรม • การเป็นผู้สร้างหรือผลิต (productivity) และความรับผิดรับชอบเชื่อถือได้ (accountability) • ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ (responsibility)

ตารางที่ 2 พบว่า ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ครูควรฝึกให้ผู้เรียนกล้าตั้งคำถามในประเด็นที่สงสัยด้วยการเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาจากสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน คิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา โดยร่วมกันทำงานเป็นทีม รู้จักวางแผน มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ มีความยืดหยุ่นและรู้จักปรับตัว

วิจารณ์ พานิช (2556 : 65-68) ได้เสนอแนวคิดทักษะของครูในศตวรรษที่ 21 ไว้ โดยได้แบ่งออกเป็นทักษะการเป็นครูและทักษะใหม่ของครูที่ต้องมีดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบทักษะการเป็นครู และทักษะใหม่ของครูในศตวรรษที่ 21

ด้านทักษะการเป็นครู	**ด้านทักษะใหม่**
(1) ทักษะการวินิจฉัยทำความรู้จัก ทำความเข้าใจศิษย์	(1) จัด"ห้องเรียน" เป็น"ห้องทำงาน"
(2) ทักษะการออกแบบการเรียนรู้ ออกแบบ PBL	(2) เป็นผู้แนะนำไม่ใช่เป็นผู้สอน
(3) ทักษะการชวนศิษย์ทำการสะท้อนการเรียนรู้ (Reflection Or After Action Review : AAR)	(3) สะท้อนการเรียนรู้แก่ศิษย์และเพื่อนครู (Feedback)
(4) ทักษะการเรียนรู้ และสร้างความรู้ใหม่จากการทำหน้าที่ครู	(4) ประเมินผลผู้เรียนเพื่อดูความก้าวหน้า (Formative Assessment)
(5) ทักษะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Team Learning Skills : PLC)	(5) มีทักษะศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้เป็นทีม, การแบ่งปันความรู้, การสนทนา, การเห็นคุณค่า, การสอบสวน

ที่มา : (วิจารณ์ พานิช, 2556 : 66)

ตารางที่ 3 พบว่า ทักษะการเป็นครูในศตวรรษที่ 21 และทักษะใหม่ มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยมีครูผู้สอนเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางและจัดบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เหมาะสม ดังนั้นครูจำเป็นต้องมีทักษะและความสามารถรอบด้านที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก ความเมตตา และความอดทนที่มีต่อผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจนสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบครูในศตวรรษที่ 20 และครูในศตวรรษที่ 21

ครูในศตวรรษที่ 20	**ครูในศตวรรษที่ 21**
(1) สอน สั่งสอน	(1) ฝึก/ โค้ช/ อำนวย
(2) ถ่ายทอดความรู้	(2) อำนวยการสร้าง
(3) รู้ผิวเผิน	(3) รู้จริง (mastery)
(4) สอนวิชา	(4) พัฒนาครบด้าน
(5) รู้วิชา	(5) มีทักษะ
(6) ผู้รู้	(6) ผู้เรียนรู้ (PLC)
(7) รอบรู้วิชา	(7) กำกับการเรียนรู้ของตน

ที่มา : (วิจารณ์ พานิช, 2556 : 68)

ตารางที่ 4 พบว่า ครูในศตวรรษที่ 21 มีคุณค่ามากกว่าครูในศตวรรษที่ 20 โดยจะมีคุณค่าได้ก็ต้องเปลี่ยนจากสอนไปสู่การเป็นผู้แนะนำ (coach) จากถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้อำนวยการสร้างความรู้ เพราะเด็กทำเอง ให้เด็กทำเอง และจากการที่เด็กเรียนรู้แบบผิวเผินไปสู่รู้จริง เปลี่ยนจากสอนวิชาไปสู่พัฒนาครบด้าน เปลี่ยนจากรู้วิชาไปมีทักษะครูเปลี่ยนจากการเป็นผู้รู้เป็นผู้เรียนรู้ และเปลี่ยนจากครูผู้รอบรู้วิชาเป็นผู้กำกับการเรียนรู้ของศิษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุด

คุณลักษณะ 10 ประการของครูสอนดี (Teaching.org, 2558 : 1) ของสหรัฐอเมริกา (http://teaching.org/resources/top-10-qualities-of-a-great-teacher)

1. การใส่ใจด้านการสอนและการดูแลนักเรียน
2. มีการวางเป้าหมายและจุดประสงค์ การสอนในแต่ละครั้งอย่างชัดเจนและดำเนินการให้บรรลุผลตามที่ได้วางไว้
3. มีทักษะการจัดการเชิงบวกในห้องเรียน
4. มีทักษะการจัดการห้องเรียนที่ดี
5. การสื่อสารกับพ่อแม่ผู้ปกครอง
6. มีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง
7. มีความรู้ด้านหลักสูตรและมาตรฐาน
8. มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน
9. รักเด็กและรักการสอน
10. มีความเป็นมิตรและความวางใจต่อนักเรียนสูง

คุณลักษณะ 11 ประการของครูสอนดี (Department of Education, Training and Employment, Queensland Government, 2558 : 1) ของรัฐบาลควีนสแลนด์ ออสเตรเลีย (http://education.qld.gov.au/hr/recruitment/teaching/qualities-good-teacher.html)

1. มีทักษะในการอธิบาย
2. รักการพบปะผู้คน
3. มีความกระตือรือร้น
4. มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน
5. มีความเป็นผู้จัดการโดยเฉพาะด้านเวลา
6. มีทักษะการทำงานเป็นทีมและความคิดริเริ่ม
7. สามารถรับความกดดันได้ดี

8. มีความอดทนและอารมณ์ขัน

9. รักความยุติธรรม

10. สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้

สำนักงานพัฒนาการศึกษาครูของสิงคโปร์ (Officeof Teacher Education, National Institute of Education Singapore, 2558 : 1) เป็นหน่วยงานจัดการศึกษาและพัฒนาให้แก่ทั้งครูและผู้อำนวยการโรงเรียนของสิงคโปร์และเป็นผู้พัฒนากรอบคุณลักษณะของครูสิงคโปร์ในศตวรรษที่ 21 ที่พึงประสงค์

การพัฒนาครูให้เป็นมืออาชีพในศตวรรษที่ 21 สิงคโปร์เน้นการเตรียมและพัฒนาครูใน 3 ด้าน ดังนี้ 1) เจตคติและค่านิยม 2) ทักษะ และ 3) ความรู้ ดั่งตารางที่ 5-6

ตารางที่ 5 แสดงเจตคติและค่านิยม 3 ด้านในการพัฒนาครูให้เป็นมืออาชีพในศตวรรษที่ 21 ของประเทศสิงคโปร์

เจตคติและค่านิยม 3 ด้าน		
1. ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ • ความเห็นอกเห็นใจ • ความเชื่อมั่นที่เด็กทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ • ความเชื่อมั่นในการพัฒนาเด็กอย่างเต็มศักยภาพ • การเห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลาย	2. ลักษณะของครู • มีมาตรฐานสูงในการทำงาน • ความรักในธรรมชาติ • รักการเรียนรู้ • พัฒนาตนเองต่อเนื่อง • มีความปรารถนาอันแรงกล้า • รู้จักปรับตัวและมีความยืดหยุ่น • มีศีลธรรม • ความเป็นมืออาชีพ	3. การช่วยเหลือบุคลากรในวิชาอาชีพและต่อชุมชน • ทำงานและเรียนรู้ร่วมกัน • การพัฒนาตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติและระบบพี่เลี้ยง • ความรับผิดชอบต่อสังคม • ความเอื้ออาทร

ตารางที่ 6 แสดงทักษะและความรู้ 10 ด้านในการพัฒนาครูให้เป็นมืออาชีพในศตวรรษที่ 21 ของประเทศสิงคโปร์

10 ทักษะ	**10 ความรู้**
• ทักษะการสะท้อนและการคิด • ทักษะด้านการเรียนการสอน • ทักษะด้านการจัดการคน • ทักษะด้านการบริหารจัดการตนเอง • ทักษะด้านการจัดการและการบริหาร • ทักษะด้านการสื่อสาร • ทักษะด้านการประสานงาน • ทักษะด้านเทคโนโลยี • ทักษะด้านนวัตกรรมและผู้ประกอบการ • ทักษะด้านอารมณ์และสังคม	• ตนเอง • นักเรียน • ชุมชน • เนื้อหาวิชาที่สอน • วิธีการเรียนการสอน • นโยบายและพื้นฐานด้านการศึกษา • ความรู้พหุวัฒนธรรม • ความตระหนักรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงไปของโลก • ความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

ที่มา : https://www.nie.edu.sg/office-teacher-education

ดังนั้นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่มีคุณภาพในสังคมไทย จำเป็นต้องมีคุณสมบัติ 3 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) ด้านความรู้ความเข้าใจ ได้แก่ ศาสตร์หรือสาขาวิชาอย่างลุ่มลึก ตื่นรู้ ทันสมัยเทคโนโลยี ทันเหตุการณ์ข่าวสาร ความก้าวหน้าทางวิทยาการ ใฝ่คว้าและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง รู้และเข้าใจความเป็นไทยที่หลากหลาย (2) ด้านทักษะ ได้แก่ มีทักษะการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว มีทักษะเฉพาะในสาขาวิชา มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ของผู้เรียน การอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ มีความพร้อมและปรับปรนต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและประชาคมอาเซียน และ (3) ด้านเจตคติ ได้แก่ การเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณของความเป็นครูและผู้ให้ เป็นแบบอย่างทางคุณธรรมและจริยธรรม มีความภาคภูมิใจในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก รวมถึงการยอมรับและเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีในอนาคต

ความหมายของวิชาภูมิศาสตร์

วิชาภูมิศาสตร์ เป็นวิชาที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เราอาศัยอยู่บนโลก เพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าใจและเกิดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยวิชาภูมิศาสตร์มีผู้ให้ความหมายของวิชาภูมิศาสตร์ ดังนี้

สรรค์ใจ กลิ่นดาว (2542 : 1) ภูมิศาสตร์คือ Geography มาจากรากศัพท์ geo ซึ่งหมายถึงโลก และ graphy หมายถึงการเขียน ดังนั้น geography จึงหมายถึงการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับโลกที่มุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพื้นที่ สอดคล้องกับ ศิริ คูอาริยะกุล (2540 : 1) กล่าวว่าเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องราวของโลกในฐานที่เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ โดยมุ่งสนใจทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรม ทั้งนี้ภูมิศาสตร์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ความหมายตามแนวคิดของ ไพบูลย์ บุญไชย (2549 : 2) คือ ประการแรก นักภูมิศาสตร์ศึกษารูปแบบของสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ในฐานะที่เป็นสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ประการที่สอง นักภูมิศาสตร์มุ่งที่การจัดการทางพื้นที่ของมนุษย์ ระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม โดยพยายามแสวงหาวิธีการที่จะปรับปรุงการใช้พื้นที่และทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ และเน้นถึงบทบาทในการจัดการพื้นที่ให้เหมาะสม นอกจากนี้ โฮลต์-เจนเซน (Holt-Jensen, 1988 : 4-5) ได้กล่าวถึงภูมิศาสตร์ว่าเป็นวิชาหนึ่งที่มีลักษณะขอบเขตความรู้ที่เด่นชัดในตัวเอง และเป็นวิทยาศาสตร์เชิงสังเคราะห์ โดยมีเนื้อหาร่วมกับวิชาแขนงอื่นๆ ต่างกันที่มีการปฏิบัติเพื่อวัตถุประสงค์ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งแนวคิดพื้นฐานของวิชานี้นักภูมิศาสตร์ไม่ได้สนใจเพียงการสร้างปทานุกรมความรู้เกี่ยวกับโลกเท่านั้น แต่ยังสนใจเรื่องการเฝ้าสังเกตและวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานที่อย่างเป็นระบบด้วย นักภูมิศาสตร์มุ่งที่จะหาคำอธิบายและตีความลักษณะที่แปรเปลี่ยนของพื้นผิวโลกอย่างถูกต้อง เป็นระเบียบ สมเหตุสมผล ดังนั้นการศึกษาภูมิศาสตร์จึงช่วยให้พัฒนาความสามารถในการบรรยายสถานที่และตีความว่าเกิดอะไรขึ้น ณ ที่นั้น เป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีความเข้าใจโลกได้กว้างมากยิ่งขึ้น

สำหรับในสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552 : 1-2) ระบุว่าภูมิศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่ปรากฏในดินแดนต่างๆ ของโลก การศึกษาภูมิศาสตร์ได้แยกศึกษาเป็น 4 สาขาด้วยกัน คือ ภูมิศาสตร์ทางกายภาพ ภูมิศาสตร์มนุษย์ ภูมิศาสตร์สังคมและสิ่งแวดล้อม และภูมิศาสตร์ภูมิภาค นอกจากนี้ยังรวมถึงแหล่งทรัพยากร ภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก การใช้แผนที่ และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น

จากความหมายของวิชาภูมิศาสตร์ สรุปได้ว่า ภูมิศาสตร์หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของพื้นผิวโลก และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สถานที่ และสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และสามารถหามาตรการในการป้องกัน หรือบรรเทาความรุนแรงในการรับมือต่อปัญหาทางกายภาพหรือภัยพิบัติทางธรรมชาติต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตอย่างปกติสุข

จุดมุ่งหมายวิชาภูมิศาสตร์

วิชาภูมิศาสตร์ มีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาแนวคิดและการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสมเกี่ยวกับความเป็นไปบนโลกทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยมีนักวิชาการในประเทศและต่างประเทศได้เสนอจุดมุ่งหมายวิชาภูมิศาสตร์ ดังนี้

เฟรน และเกอร์เบอ (Fien and Gerber. 1988 : 24) กล่าวไว้ว่า จุดมุ่งหมายวิชาภูมิศาสตร์ เป็นวิชาที่สอนให้ผู้เรียนตระหนักในพื้นฐานการให้คุณค่า มีเป้าหมายการสอนที่ชัดเจนจึงควรสอนภูมิศาสตร์คู่กับคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อให้เกิดผลที่แท้จริง สอดคล้องกับ สแตนดิสต์ (Standish, 2009 : 48) ที่กล่าวว่าควรระมัดระวังเรื่องการสอน โดยทุกวันนี้ต้องการครูที่สอนด้วยบทบาทที่มีคุณค่าทางจริยธรรมและศีลธรรม เมื่อสอนแล้วต้องการให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ ไม่ใช่เพียงแค่เปิดโลกให้เขาแต่ต้องสอนให้เขารู้จักถูกและผิด รู้จักการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ซึ่งตามแนวความคิดของ สุมนทิพย์ บุญสมบัติ (2535 : 8-9) ได้เสนอว่า การศึกษาภูมิศาสตร์แนวใหม่ไม่จำเป็นต้องศึกษาสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่บนผิวโลกให้ได้ทั้งหมด แต่จะมีการเลือกสรรเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน และเห็นว่ามีความจำเป็นเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในหลักสูตร และมีกระบวนการเรียนการสอนในเชิงวิทยาศาสตร์ จุดมุ่งหมายสำคัญของการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์ คือ

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในมโนคติพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ที่แสดงให้เห็นหลักการ เงื่อนไข และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในโลก ในการเสนอเนื้อหาสาระทางภูมิศาสตร์แก่ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาจะต้องเน้นมโนมติพื้นฐานทั่วไปของวิชานี้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการ เงื่อนไข และปัญหาที่ผู้เรียนใคร่รู้ รวมถึงมุ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมกับสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่โดยการสังเคราะห์ให้เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ในดินแดนต่าง ๆ ของโลก ทั้งที่เคยเป็นอยู่ กำลังเป็น และน่าจะเป็นไปในอนาคต

2. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการสำรวจ การใช้แผนที่ และมีเจตคติที่ดีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา นอกจากต้องให้ผู้เรียนได้รับความรู้แล้ว ทักษะและเจตคติยังเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากที่ครูสังคมศึกษาควรคำนึงถึงการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์จึงสมควรเน้นทักษะที่ควรให้แก่ผู้เรียนอันได้แก่ ทักษะในการสำรวจและการใช้แผนที่ที่ต้องอาศัยการสังเกต วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตัดสินใจ และพัฒนาเจตคติที่จำเป็นแก่การเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบต่อสังคม อันได้แก่ การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้องนั่นเอง

สิริวรรณ ศรีพหล (2552 : 107-109) ได้เสนอจุดมุ่งหมายการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ 3 ประการ ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาภูมิสาสตร์ แยกเป็นระดับความรู้คือ

1.1 ข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์ (Facts) โดยให้นักเรียนศึกษาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์ ทั้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับภูมิสาสตร์กายภาพ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะดิน การเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น น้ำขึ้นน้ำลง การเกิดลมบกลมทะเล เป็นต้น นอกจากนี้ยังศึกษาเกี่ยวกับภูมิศาสตร์สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น วิธีการสร้างที่อยู่อาศัย วิธีการปรับตัวของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมต่างๆ

1.2 มโนมติทางภูมิศาสตร์ (Geographical Concepts) เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์แล้ว ผู้เรียนจะนำความรู้นั้นมาพัฒนาให้มีความรู้ในระดับสูงขึ้น นั่นก็คือ ความรู้เชิงมโนมติ เป็นต้นว่า มโนมติที่ตั้ง สถานที่ ภูมิภาค ระบบนิเวศ เป็นต้น

1.3 หลักการทางภูมิศาสตร์ (Generalizations in Geography) ครูต้องให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดสรุปหรือหลักการทางภูมิศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมโนมติเชิงเป็นเหตุเป็นผลกัน หรือเป็นเงื่อนไขซึ่งกันและกันทั้งในทางสนับสนุนและปฏิเสธ เช่น สิ่งแวดล้อมทางกายภาพของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาวัฒนธรรม แต่ละภูมิภาคมีลักษณะพื้นที่เฉพาะที่แตกต่างกันออกไป เป็นต้น

1.4 ทฤษฎีทางภูมิศาสตร์ (Geographic Theories) ทฤษฎีเป็นความรู้ที่ได้สรุปเป็นหลักการและได้รับการทดสอบแล้ว ซึ่งก็คือแนวสรุปในระดับที่สูงที่สุดที่ได้ผ่านการพิสูจน์อย่างแน่นอน ทฤษฎีภูมิศาสตร์ที่ครูจะพัฒนาให้แก่ผู้เรียนมีหลายทฤษฎีด้วยกัน เช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ทฤษฎีโครงสร้างทางพื้นที่ เป็นต้น

ความรู้ทั้ง 4 ระดับในวิชาภูมิศาสตร์จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ พื้นที่ และสิ่งแวดล้อมว่าเป็นอย่างไร

2. การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะทางภูมิศาสตร์ ทักษะทางภูมิศาสตร์ (Geographical Skills) ถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาภูมิศาสตร์อย่างถ่องแท้ และผู้เรียนยังสามารถนำทักษะทางภูมิศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย ทักษะทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ ทักษะเกี่ยวกับแผนที่และลูกโลก เช่น การเขียน การอ่าน ตีความแผนที่ได้ ทักษะเกี่ยวกับการสร้างและอ่านไดอะแกรม เช่น กราฟ ตาราง สัญลักษณ์ต่าง ๆ ทักษะเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ทักษะการสังเกตปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ ทักษะการใช้และการวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศด้านภูมิศาสตร์ เป็นต้น

3. การพัฒนาผู้เรียนให้มีเจตคติทางภูมิศาสตร์ โดยให้ผู้เรียนนำความรู้ทางภูมิศาสตร์มาพัฒนาเจตคติ เช่น มีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และมุ่งอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เข้าใจถึงความแตกต่างของพลเมืองที่อาศัยอยู่ในภูมิภาค และประเทศต่าง ๆ ของโลกว่ามีความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองอย่างไร ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน

จากจุดมุ่งหมายวิชาภูมิศาสตร์ สรุปได้ว่า เป็นวิชาที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตโดยครอบคลุมเนื้อหาทางด้านกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มี 1. ด้านความรู้ความเข้าใจทางภูมิศาสตร์ ในแนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในโลก 2.ด้านทักษะทางภูมิศาสตร์ การสำรวจ การสังเกต การใช้แผน

ที่และลูกโลกเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่า 3. ด้านเจตคติทางภูมิศาสตร์ การเป็นพลเมืองดีในสังคมไทยและสังคมโลก รู้จักยอมรับความแตกต่างของคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทักษะทางภูมิศาสตร์

โครงการพัฒนามาตรฐานการศึกษาภูมิศาสตร์ (Geography Education Standards Project 1994 : 42 อ้างถึงในกิตติศักดิ์ ลักษณา, 2550 : 17) ได้ดัดแปลงทักษะทางภูมิศาสตร์มาจากหนังสือ Guidelines for Geographic Education: Elementary and Secondary Schools ดังนี้

1. ทักษะการตั้งคำถามทางภูมิศาสตร์
2. ทักษะการแสวงหาข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
3. ทักษะการจัดสารสนเทศทางภูมิศาสตร์
4. ทักษะการวิเคราะห์สารสนเทศทางภูมิศาสตร์
5. ทักษะการตอบคำถามทางภูมิศาสตร์

ประนอม เดชชัย (2536 : 32-33) ผู้เรียนมีความจำเป็นต้องมีทักษะในการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ในวิชาสังคมศึกษาได้ถูกต้อง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตจริงได้ ทักษะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าว ได้แก่

1. ทักษะในการใช้แผนที่และลูกโลก (Geographical Skill) ผู้เรียนต้องสามารถอ่านและตีความเกี่ยวกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในแผนที่และลูกโลกได้ถูกทิศทาง รู้จักเรื่องระยะทางและมาตราส่วน การหาตำแหน่งที่ตั้งสถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนทราบถึงอิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งและมาตราส่วน เส้นละติจูด เส้นลองจิจูดอันมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ เป็นต้น

2. ทักษะในการอ่านและตีความหมายวัสดุกราฟิก (Graphic Description Skill) วัสดุกราฟิก ได้แก่ สิ่งพิมพ์ที่เขียนเป็นกราฟส่วน เช่น ตาราง แผนภูมิ กราฟ เป็นต้น

สิริวรรณ ศรีพหล (2535 : 158-159) กล่าวว่าทักษะที่ควรเน้นและฝึกฝนให้กับผู้เรียนในการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ประกอบด้วย

1. ทักษะเกี่ยวกับแผนที่และลูกโลก ผู้สอนควรมุ่งฝึกให้เกิดทักษะ ดังนี้

   1.1 ความสามารถในการเขียนแผนที่อย่างง่าย

   1.2 ความสามารถเขียนแผนที่ได้โดยใช้มาตราส่วน

   1.3 ความสามารถอ่านและตีความข้อมูลจากแผนที่และลูกโลกได้

   1.4 ความสามารถเขียนสัญลักษณ์ต่าง ๆ ลงบนแผนที่ได้ถูกต้อง

   1.5 มีความเข้าใจทางคณิตศาสตร์ สามารถนำความรู้ทางคณิตศาสตร์มาใช้ในการสร้างและตีความในแผนที่ได้ถูกต้อง

   1.6 ความสามารถเชื่อมโยงความรู้จากข้อมูลที่ปรากฏบนแผนที่แบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแผนที่แสดงภูมิประเทศ ปริมาณน้ำฝนและอุณหภูมิกับแผนที่แสดงการกระจายตัวของประชากร

2. ทักษะเกี่ยวกับไดอะแกรม ทักษะที่จำเป็นจะต้องมุ่งพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่เด็ก คือ

   2.1 ความสามารถในการอ่านกราฟ หรือไดอะแกรมและตารางสถิติ

   2.2 ความสามารถในการเลือกข้อมูลมาใช้ให้ตรงตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

   2.3 เขียนกราฟ หรือไดอะแกรมจากข้อมูลที่มีได้

3. ทักษะเกี่ยวกับการตีความหมายจากภาพ ปัจจุบันภาพที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ นอกจากจะเป็นภาพ 2 มิติธรรมดาแล้ว ยังมีการนำภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายทางดาวเทียมมาใช้ในการศึกษาข้อมูลทางภูมิศาสตร์ด้วย เช่น การศึกษาพื้นที่ป่า การศึกษาพื้นที่การเกษตรของดินแดน การใช้ประโยชน์จากดิน ดังนั้นจึงจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องฝึกให้เด็กมีความสามารถในการตีความของภาพเหล่านั้นด้วย

   3.1 การฝึกให้อ่านภาพเพื่อให้เกิดแนวคิดรวบยอดทางภูมิศาสตร์ เช่น ภาพเกี่ยวกับแม่น้ำ ทะเล ภูเขา ป่าไม้ ทุ่งหญ้า

   3.2 ให้สามารถอ่านหรือบอกลักษณะทางกายภาพหรือกิจกรรมที่ปรากฏในภาพได้

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระภูมิศาสตร์ สิ่งที่ครูต้องฝึกฝนผู้เรียนเพื่อให้เกิดทักษะทางภูมิศาสตร์มีดังนี้ 1. ทักษะการใช้แผนที่และลูกโลก เช่น การอ่าน การเขียน ตีความเกี่ยวกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ การหาระยะทางและมาตราส่วน ความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นต้น 2. ทักษะเกี่ยวกับไดอะแกรม เช่น การอ่าน การเขียน และตีความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในภาพ ตาราง แผนภูมิ กราฟ เป็นต้น

แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในกลุ่มสาระวิชาภูมิศาสตร์

การเรียนจัดการเรียนรู้สาระภูมิศาสตร์มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์ พัฒนาให้มีทักษะทางภูมิศาสตร์ และพัฒนาให้มีเจตคติทางภูมิศาสตร์ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้จึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน โดยจัดกิจกรรมที่เน้นตัวนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งครูสังคมศึกษาอาจนำวิธีการทางภูมิศาสตร์เข้าไปประยุกต์ในการจัดการเรียนรู้ได้ด้วย ในที่นี้ขอเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

วันเพ็ญ วรรณโกมล (2542 : 130) ได้เสนอเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ซึ่งครูผู้สอนควรพิจารณานำไปใช้ ดังนี้

1. วิธีสอนแบบการสังเกต (Observation Method) โดยให้ผู้เรียนสังเกตลงปฏิบัติ วิธีคิดพิจารณาจากประสบการณ์ตรง เช่น การสังเกตสภาพแวดล้อมที่พบเห็น นำมาประกอบเรื่องที่เรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักสังเกตสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น สภาพท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เป็นพื้นฐานในการพัฒนาสติปัญญาและเป็นการปลูกฝังเบื้องต้นให้มีวิธีการคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์

2. วิธีสอนแบบการศึกษานอกสถานที่ (Excursion Method) โดนพาผู้เรียนไปศึกษาและดูภูมิประเทศจริง หรือแหล่งข้อมูลที่สอนแล้ว ครูผู้สอนต้องวางแผนด้วยการวางเค้าโครงหัวเรื่องที่จะต้องศึกษา และเมื่อกลับมาสู่ห้องเรียนต้องมีการอภิปรายผลการศึกษาสถานที่ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง เรียนโดยการกระทำ การสังเกต พิจารณา ค้นคว้าและสื่อสาร อีกทั้งผู้เรียนได้เรียนจากประสบการณ์ตรงจนเกิดความประทับใจ สามารถจดจำได้อย่างแม่นยำ

3. วิธีสอนแบบโครงร่าง (Project Method) โดยให้ผู้เรียนทำโครงการ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาด้วยวิธีทางธรรมชาติจากปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมกันคิดวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการ และแนะนำวิธีการเขียนโครงการจากการดำเนินงานตามโครงการจัดการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนได้ทำโครงการเกี่ยวกับสภาพชีวิตจริง ผู้เรียนจะเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เกิดความชำนาญ มีความรับผิดชอบ สามารถนำกระบวนการนี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตในอนาคต

4. วิธีสอนแบบวิธีภูมิภาค (Regional Method) โดยการแบ่งโลกออกเป็นส่วน ๆ ตามภูมิภาค โดยแบ่งเขตภูมิภาคของโลกอย่างกว้าง ๆ จำแนกเป็นเขต ๆ แต่ละเขตกล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งโครงสร้างลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ เศรษฐกิจ ประชากร วัฒนธรรม การเมืองการกครอง การคมนาคม และความสัมพันธ์กับดินแดนใกล้เคียง วิธีภูมิภาคนี้เป็นที่นิยมเนื่องจากมีการจัดลำดับเนื้อหาเป็นขั้นตอนจากส่วนกว้างไปหาส่วนย่อยแม้แต่ในแบบเรียนเนื้อหาทางภูมิศาสตร์จะใช้วิธีทางภูมิศาสตร์

สิริวรรณ ศรีพหล (2557 : 22-43) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในสาระภูมิศาสตร์ ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้โดยการสืบสวนสอบสวน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนที่อาศัยหลักการและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับการจัดการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาความสามารถในการใช้สติปัญญาของผู้เรียนได้มากเพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง การจัดการเรียนรู้นี้นิยมใช้มากในวิชาสังคมศึกษาและวิทยาศาสตร์โดยบางแห่งเรียกว่า การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ขั้นตอนของการนำกระบวนการสืบสวนสอบสวนมา ใช้เพื่อดำเนินการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนมีอยู่ 4 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

1.1 ขั้นปัญหาหรือประเด็นที่จะนำมาสืบสวนสอบสวน

1.2 ขั้นการรวบรวมข้อมูลและการประเมินข้อมูล

1.3 ขั้นการพิสูจน์ข้อสมมุติฐานและการสรุป

1.4 ขั้นการนำไปใช้

จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนรู้โดยสืบสวนสอบสวนและการจัดการเรียนรู้โดยการแก้ปัญหานั้นมีความคล้ายคลึงกันเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะวิธีการของทั้งสองแบบต่างก็อาศัยหรือใช้หลักการของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามวิธีการสอนทั้งสองก็ยังมีความแตกต่างกันบ้างในบางประการ

2. การจัดการเรียนรู้โดยการใช้โครงการ ครูสังคมศึกษาอาจให้นักเรียนได้ฝึกคิดเรื่องที่เกี่ยวกับประเด็นทางภูมิศาสตร์ว่านักเรียนสนใจเรื่องอะไรแล้วกำหนดเป็นโครงการที่จะศึกษา เช่น ถ้านักเรียนต้องการจะศึกษาเกี่ยวกับ ท้องถิ่นของตน นักเรียนอาจจะจัดทำเป็น "โครงการการท่องเที่ยวท้องถิ่นของเรา" เมื่อกำหนดหัวข้อที่จะทำเป็นโครงการแล้ว ครูให้นักเรียนวางแผนการดำเนินงาน เช่น จะสืบค้นข้อมูลอย่างไร ประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูล เกี่ยวกับเอกสาร อาจขอเอกสารจากจากแหล่งวิทยาการหรือผู้รู้ในท้องถิ่นและเอกสารของทางราชการ ส่วนข้อมูลบางอย่างอาจต้องออกไปสำรวจสภาพภูมิศาสตร์ทางด้านกายภาพ และสภาพทางสังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการสำรวจภาคสนาม เมื่อวางแผนการดำเนินงานแล้ว จึงลงมือปฏิบัติงานตามขั้นตอน นำข้อมูลที่สืบค้นมาได้ทั้งข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเหล่านั้นมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมิน แล้วจึงนำมาเรียบเรียงโดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับท้องถิ่นตามหัวข้อที่นักเรียนระบุหัวข้อที่นักเรียนนำมาเรียบเรียง เป็นต้นว่า

- ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น โดยแสดงที่ตั้งด้วยการเขียนเป็นแผนที่สังเขปของท้องถิ่น แสดงลักษณะภูมิประเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิอากาศ เป็นต้น
- แสดงผังเมือง แสดงแผนผังของถนนที่ตั้งของสถานที่ราชการ สถานที่สำคัญของท้องถิ่น โดยมีทิศกำกับ
- อาชีพของคนในท้องถิ่น สภาพเศรษฐกิจของท้องถิ่น แสดงข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของประชากร แสดงสินค้าที่น่าสนใจของท้องถิ่น เป็นต้น
- แนะนำสถานที่ทางธรรมชาติที่จะน่าสนใจของท้องถิ่น โดยแสดงรูปภาพของสถานที่นั้น ๆ ตลอดจนเส้นทางการเดินทาง เป็นต้น ฯลฯ

เมื่อจัดทำโครงการเรียบร้อยแล้ว ครูอาจให้นักเรียนนำโครงการไปเผยแพร่ เช่น จัดทำเป็นเอกสารแผ่นพับแจกจ่ายไปยังนักเรียนหรือกลุ่มสนใจในชุมชนของตนหรือชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้กลุ่มคนต่าง ๆ มาท่องเที่ยวในท้องถิ่นของเราในการเผยแพร่โครงการนี้ก็ควรมีการประเมินความสำเร็จของโครงการด้วย

3. การจัดการเรียนรู้โดยการศึกษานอกสถานที่ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้สัมผัสสภาพที่แท้จริงของสิ่งที่ได้ศึกษาไปแล้วหรือที่กำลังศึกษาอยู่ การจัดการเรียนรู้นี้มุ่งส่งเสริมหรือขยายความในหลักการ ทฤษฎี เนื้อหาสาระที่ได้เรียนในชั้นเรียนก่อนไปศึกษานอกสถานที่ สำหรับหลักการของการจัดการเรียนรู้โดยใช้การศึกษานอกสถานที่ มีดังนี้

- การวางแผนการศึกษานอกสถานที่เป็นสิ่งจำเป็น เพราะแผนที่ดีย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการไปศึกษานอกสถานที่
- เมื่อมีการวางแผนแล้ว ผู้บริหารโรงเรียนควรกระตือรือร้นและให้ความร่วมมือเพื่อให้การเรียนการสอนนั้นดำเนินไปด้วยดี
- การศึกษานอกสถานที่ควรเน้นในจุดมุ่งหมายเฉพาะ ไม่ใช่จุดมุ่งหมายการเรียนการสอนอย่างกว้าง ๆ

การจัดการเรียนรู้โดยใช้การศึกษานอกสถานที่มีขั้นตอนการสอนตามลำดับ ดังนี้

3.1 การกำหนดปัญหาหรือประเด็นที่จะไปศึกษานอกสถานที่

3.2 การวางแผนและการเตรียมการ

3.3 การไปศึกษานอกสถานที่

3.4 การประเมินผล

4. การจัดการเรียนรู้โดยการสำรวจ เป็นกิจกรรมที่ครูจัดให้นอกห้องเรียน ครูอาจมอบหมายให้นักเรียนไปสำรวจลักษณะภูมิประเทศของชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ สำรวจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สำรวจสภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น จำนวนประชากร อาชีพ ลักษณะของที่อยู่อาศัย เป็นต้น ขณะที่นักเรียนกำลังปฏิบัติ กิจกรรมการสำรวจอยู่นั้น ครูควรเน้นให้นักเรียนฝึกทักษะการจดบันทึก นอกเหนือจากจดบันทึกโดยบรรยายเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว อาจหมายรวมถึงจดบันทึกโดยใช้วิธีทางกราฟิก เช่น การเขียนเป็นแผนผัง การจัดทำตารางกราฟ หรือการถ่ายภาพ เป็นต้น

5. การจัดการเรียนรู้โดยการจัดทำแผนที่ แผนที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาสาระภูมิศาสตร์ ครูควรฝึกให้นักเรียนทำแผนที่อย่างง่าย ๆ เช่น ให้นักเรียนจัดทำแผนที่สถานที่ตั้งบ้านของตน แผนที่ที่ตั้งของโรงเรียน แผนที่ชุมชนแล้วจึงขยายไปเป็นแผนที่ภาค และแผนที่ประเทศตามลำดับ โดยแสดงรายละเอียดของภูมิประเทศ ทิศทาง รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการกำหนดอัตราส่วน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมฝึกการทำแผนที่นี้จะพัฒนาผู้เรียนให้มี มโนมติ เกี่ยวกับที่ตั้งและมโนมติเกี่ยวกับพื้นที่ซึ่งเป็นมโนมติหลักที่สำคัญของการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์กิจกรรมการเรียนการสอนที่เสนอแนะดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางที่ครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งกิจกรรมในห้องเรียนและกิจกรรมนอกห้องเรียน โดยกิจกรรมเหล่านี้ที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระภูมิศาสตร์ ฝึกและพัฒนาทักษะทางภูมิศาสตร์ให้แก่ผู้เรียน ตลอดจนได้พัฒนาเจตคติทางภูมิศาสตร์ให้แก่นักเรียนด้วย เช่น มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ ความภูมิใจในท้องถิ่น ความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในกลุ่มสาระวิชาภูมิศาสตร์ สำหรับครูยุคศตวรรษที่ 21 สรุปได้ว่า ครูสังคมศึกษาควรพิจารณาการนำไปใช้ ดังนี้

1. การส่งเสริมให้ผู้เรียนอ่านข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้ จากการจัดการเรียนรู้แบบการสืบสวนสอบสวน การศึกษานอกสถานที่ โดยให้ผู้เรียนวางแผนการสืบค้นข้อมูลคอมพิวเตอร์เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร , การสื่อสารสารสนเทศและรู้เท่าทันสื่อ , ความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ เช่น การจัดการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ภาคใต้ โดยมีการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1.1 ครูผู้สอนกำหนดประเด็นหัวข้อให้ผู้เรียนสืบสวนสอบสวนเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ , ลักษณะภูมิประเทศ , ลักษณะภูมิอากาศ , ทรัพยากรธรรมชาติ , เศรษฐกิจ , สังคม , ประเพณีและวัฒนธรรม , การคมนาคมขนส่ง , ปัญหาที่สำคัญ , แนวทางการแก้ไขปัญหา เป็นต้น

1.2 ผู้เรียนรวบรวมและการประเมินข้อมูล ด้วยการระดมสมองเป็นกลุ่มจากการสืบค้นข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ , การอ่านไดอะแกรม , ภาพ , ตาราง , แผนภูมิ , กราฟ ฯลฯ แล้วแยกแยะข้อมูลอย่างมีเหตุผลว่าข้อมูลใดเป็นข้อเท็จจริง หรือข้อมูลใดเป็นข้อคิดเห็น

1.3 ผู้เรียนร่วมกันพิสูจน์ข้อสมมุติฐานและหาข้อสรุป ด้วยการศึกษานอกสถานที่เพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้จากผู้รู้หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ท้องถิ่น แล้วร่วมกันตัดสินหาข้อสรุปในประเด็นหัวข้อที่ทำ

1.4 ผู้เรียนนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในองค์ความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ภาคใต้ ด้วยการลงมือปฏิบัติกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การเดินรณรงค์เก็บขยะมูลฝอย , การทำขยะรีไซเคิล , การปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มออกซิเจน ฯลฯ

2. การส่งเสริมให้ผู้เรียนเขียนข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้ จากการจัดการเรียนรู้แบบการใช้โครงการ , การสำรวจ โดยการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม , ความร่วมมือการทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ , ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ เช่น การจัดการเรียนรู้เรื่องแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลภาคใต้ โดยมีการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

2.1 ผู้เรียนร่วมกันทำโครงการ โดยคิดเรื่องที่สนใจเกี่ยวกับวิธีการรักษาสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลภาคใต้

2.2 ผู้เรียนกำหนดจุดประสงค์ว่าต้องการใช้วิธีการใดในการรักษาสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเลภาคใต้ให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน แล้วกำหนดขอบเขตเนื้อหา ระยะเวลาและวิธีการศึกษาในการศึกษา

2.3 ผู้เรียนดำเนินโครงการตามที่กำหนดไว้ ครูผู้สอนเน้นกระบวนการแก้ปัญหาจากการสังเกตและคอยให้คำปรึกษาผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนสนทนากัน หรือพูดคุยกับบุคคล และสืบค้นจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

2.4 ผู้เรียนสรุปโครงการ โดยให้ผู้เรียนนำผลงานที่ได้รับมอบหมายมาแสดงต่อครูผู้สอนแล้วอภิปรายประเด็นปัญหา หรือให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานในรูปของการจัดแสดง จัดเป็นนิทรรศการ หรือสาธิตผลงาน เป็นต้น

3. การส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเลขเป็นในข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้ จากการจัดการเรียนรู้แบบการจัดทำแผนที่โดยการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแก้ปัญหา , ทักษะการเปลี่ยนแปลง เช่น การจัดการเรียนรู้เรื่องสถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่นของฉัน โดยมีการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

3.1 ผู้เรียนฟังการบรรยายจากวีดีทัศน์ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่นของผู้เรียน หรือครูให้ผู้เรียนช่วยกันสืบค้นข้อมูลจากตำรา เอกสาร อินเตอร์เน็ตที่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในภูมิหลังและเกิดความรู้สึกหวงแหนสถานที่ท่องเที่ยวของตนเอง

3.2 ผู้เรียนจัดกลุ่ม กลุ่มละ 6-7 คน (คละความสามารถ) เพื่อช่วยกันกำหนดสัญลักษณ์ , การใช้สี , ขนาด , ทิศทาง , และรายละเอียดอื่น ๆ โดยใช้ดินสอวาดภาพแผนที่สถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่นของฉันลงในกระดาษอย่างคร่าว ๆ

3.3 ผู้เรียนกำหนดอัตราการคำนวณมาตราส่วน หรือเปรียบเทียบระหว่างระยะทางในแผนที่กับระยะทางจริงบนพื้นผิวเขียนเป็นสูตรได้ดังนี้ มาตราส่วน = ระยะในแผนที่ หารด้วย ระยะในภูมิประเทศ ประกอบด้วยมาตราส่วนที่ใช้ในแผนที่มี 3 ประเภท ดังนี้

- มาตราส่วนตัวเลข เช่น 1 : 5,000 หรือ 1 : 10,000 หมายถึง ตัวเลขข้างหน้าคือระยะทางในแผนที่ ส่วนตัวเลขข้างหลังเป็นระยะทางจริงบนพื้นโลก โดยตัวเลขข้างหน้าและข้างหลังจะเป็นหน่วยเดียวกัน
- มาตราส่วนคำพูด เช่น 1 เซนติเมตร เท่ากับ 1,000 กิโลเมตร หมายถึง มาตราส่วนที่เขียนเป็นคำพูด
- มาตราส่วนไม้บรรทัด หมายถึง ระยะทางในแผนที่ 1 เซนติเมตร เท่ากับระยะทางจริง 10 กิโลเมตร

ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นนี้เป็นการสร้างความคิดรวบยอดมาสู่การลงมือกระทำตามความคิดของผู้เรียน บทบาทของครู คือ โค้ช (Coach) หรือผู้ให้คำแนะนำ ผู้อำนวยการความสะดวกช่วยเหลืออยู่เบื้องหลัง ผู้เรียนในกลุ่มได้ใช้ตรรกะทางคณิตศาสตร์อย่างแท้จริง

3.4 ผู้เรียนลงมือวาดภาพแผนที่สถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่นของฉันด้วยปากกาและหมึก แล้วตกแต่งระบายสีให้สวยงามด้วยการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

3.5 ผู้เรียนนำเสนองานหน้าชั้นเรียนเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการค้นคว้าหรือลงมือกระทำกับกลุ่มอื่น ๆ ที่หลากหลาย

บทสรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในกลุ่มสาระวิชาภูมิศาสตร์ สำหรับครูยุคศตวรรษที่ 21 เป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่ช่วยในการวางแผนและการตัดสินใจเลือกวิธีการ เทคนิค สื่อ อื่น ๆ ในสาระภูมิศาสตร์ของครูสังคมศึกษา ทั้งนี้ครูจำเป็นต้องพิจารณาความเหมาะสมให้มีความสอดคล้องกับช่วงวัย เนื้อหา ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนที่มีความหลากหลายในชั้นเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์อย่างแท้จริง นอกจากนี้ครูสังคมศึกษาควรมุ่งส่งเสริมการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ การได้ศึกษาแหล่งเรียนรู้นอกชั้นเรียนจากประสบการณ์จริง การฝึกทักษะการคิด การระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่ม การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รวมไปถึงการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก โดยปลูกฝังให้รักและหวงแหนป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง ชายหาด ฯลฯ ไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายอันเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดจากการกระทำของมนุษย์เองทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ การดำเนินการด้วยวิธีการดังกล่าวจะช่วยให้การเรียนรู้บรรลุผลและนำไปสู่การพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติที่สมบูรณ์อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กิตติศักดิ์ ลักษณา. (2549, พฤศจิกายน – 2550, มีนาคม). *การปรับปรุงมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม: มุมมองจากประเทศสหรัฐอเมริกา.* วารสารศึกษาศาสตร์, 18(2), 16-17.

ประนอม เดชชัย. (2536). *เสริมทักษะการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่:ภาควิชามัธยมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไพบูลย์ บุญไชย. (2549). *ภูมิศาสตร์กายภาพเบื้องต้น.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

วันเพ็ญ วรรณโกมล. (2542). *การสอนสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: ตถาตาพับลิเคชั่น.

____________. (2556). *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส. เจริญการพิมพ์.

ศิริ คูอาริยะกุล. (2540). *ภูมิศาสตร์กายภาพ.* เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สรรค์ใจ กลิ่นดาว. (2542). *ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ : หลักการเบื้องต้น.* กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สิริวรรณ ศรีพหล. (2535). *เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมศึกษา 1 (Social Studies 1) หน่วยที่ 15.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

____________. (2552). *การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม.* นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

____________. (2557). *รายงานการวิจัย เรื่องการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลเรื่องการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส.* นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุมนทิพย์ บุญสมบัติ. (2535). *เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมศึกษา 1 (Social studies 1) หน่วยที่ 1.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

Department of Education, Training and Employment, Queensland Government. (2558). *Quality of a Good Teacher.* Retrieved September 12, 2015, from http://education.qld.gov.au/hr/recruitment/teaching/qualities-good-teacher.html

Fien, J., and Gerber, R. (1988). *Teaching Geography for a Better World.* Edinburgh: Oliver & Boyd.

Geography Education Standards Project. (1994). *Geography for Life: National Geography Standards 1994.* Washington, D.C.: National Geographic Society.

Holt-Jensen, A. (1988). *Geography: History and Concepts.* (2nd ed). London: Paul Chapman Ltd.

Office of Teacher Education, National Institute of Education Singapore. (2558). *Attributes of a 21st Century Teaching Professional: A Compass for 21st Century Teacher Education.* Retrieved September 12, 2015, from https://www.nie.edu.sg/office-teacher-education

Standish, A. (2009). *Global Perspectives in the Geography Curriculum: Reviewing the Moral Case For Geography.* London: Rutledge.

Teaching.org. (2558). *Top 10 Qualities of a Great Teacher.* Retrieved September 10, 2015, from http://teaching.org/resources/top-10-qualities-of-a-great-teacher